

Jasna Vuković

*Odeljenje za arheologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jvukovic@f.bg.ac.rs*

„Život je ljubav“: vinčansko pismo i izmišljanje baštine*

Apstrakt: U radu se na primeru jednog bronzanodopskog nalaza razmatra način na koji se na osnovu sporne pseudonaučne ideje o vinčanskom pismu izmišlja kulturno nasleđe i kao takvo prihvata u javnosti. Minijatureni keramički pršljenak iz Vatina na kome se nalaze znaci se u obilju pseudonaučne literature često pominje kao predstavnik vinčanskog pisma sa dešifrovanom porukom: „život je ljubav“, „prevodom“ koji se pripisuje Radivoju Pešiću, iako u njegovim radovima o postupku prevoda nema pomena. Zahvaljujući medijima, i posebno internetu, međutim, jedan bronzanodopski predmet postaje neolitski, a njegova različita (pseudonaučna) tumačenja dospela su u javni prostor, pa se stvorila slika o duboko duhovnoj i filozofski nastrojenoj vinčanskoj civilizaciji. Posebno je opasno to što se maksima „život je ljubav“ i uopšte ideja o vinčanskom pismu ističu kao deo kulturnog nasleđa i reklamiraju, između ostalog, i u ponudi iz oblasti kulturnog turizma. S obzirom na to da se nasleđe posmatra kao upotreba prošlosti kao kulturnog, ekonomskog i političkog resursa, u našoj sredini se pitanje baštine dodatno usložnjava jer se nasleđe bukvalno izmišlja. Zbog toga je izuzetno važno da profesionalni arheolozi i naučnici više energije ulažu u domen javne arheologije, kako bi deljenjem informacija, edukacijom i aktivnim učestvovanjem u javnoj sferi uticali na formiranje svesti o kulturnoj baštini.

Ključne reči: Vatinski pršljenak, vinčansko pismo, baština, pseudoarheologija, javnost.

Od osamdesetih godina prošlog veka naovamo u pseudonaučnim krugovima se iznova promovira ideja najstarije pismenosti koja potiče sa naših prostora i kojom se dokazuje kulturni kontinuitet, autohtonost Slovena na Balkanu i supe-

* Ovaj članak je rezultat rada na projektu „Društvo, duhovno-materijalna kultura i komunikacije u praistoriji i ranoj istoriji Balkana“ (br. 177012), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Zahvaljujem se na pomoći koju su mi prilikom pisanja ovog rada pružili prof. dr Aleksandar Palavestra, doc. dr Marija Ljuština i mr Dragan Jovanović.

riornost kulture koja predstavlja kolevku evropske civilizacije. Tzv. vinčansko pismo, srodno ćirilici, koje je navodno iznedrilo etrursko, a zatim i sva ostala pisma centralno je mesto u takvim razmatranjima: zagovornici tzv. autohtoniističke škole, zahvaljujući senzacionalizmu i neizbežnim teorijama zavere o falsifikovanju „istorije“, sa sve većim žarom (i agresivnošću) istupaju u javnosti i time svesno utiču na uobličavanje (pogrešnih) ideja o nasleđu kod široke publike. Razbijanje tako formiranih predstava o prošlosti i njenom značaju, naravno, predstavlja veoma složen i gotovo neizvodljiv zadatak. Nenaučnost ideje o „vinčanskom pismu“, njena geneza i uzroci njenog uzleta kao posledice krize devedesetih godina kroz ideju „slavne prošlosti“ već su detaljno razmatrani (Palavestra 2010, 2017). Stoga, cilj ovog rada nije raskrinkavanje pogrešne, pseudonaučne interpretacije ovog fenomena. Na jednom primeru će biti pokazano kako na temeljima veoma sporne pseudonaučne ideje, posebno zahvaljujući nepoznavanju arheoloških podataka, dolazi ne samo do izmišljanja tradicije (upor. Palavesta 2010, 2017; Hobsbom 2011), već i do izmišljanja nasleđa.

Slučaj jednog suvenira

Zaljubljeniku u slovensko nasleđe ili zainteresovanom turisti će, tokom šetnje po Knez Mihailovoj ulici u Beogradu svakako privući pažnju prodavnica u kojoj može pronaći različite suvenire i publikacije. Među predmetima izrađenim u umetničkoj radionici „ROD suveniri“, inspirisanoj slovenskom mitologijom se, osim figura slovenskih božanstava i raznih drugih drangulija nalazi i jedan zanimljiv predmet – posrebnren privezak sa reljefnim simbolima, koji je opisan ovako:

„VINČANSKA PLOČICA. Naselje Vinča nadomak Beograda smatra se kolvkom evropske civilizacije. Pločica sa natpisom „Život je ljubav“ je za sada najstarija pronađena celovita poruka ispisana Vinčanskim pismom koje datira čak 5500 godina pre nove ere. Ovo je replika na osnovu artefakta.“¹

S obzirom na to da termin „replika“² upućuje na to da se radi o vernoj imitaciji originalnog predmeta, onda bi zainteresovani kupac suvenira s pravom očekivao da je na nekom vinčanskom lokalitetu, ako ne u samoj Vinči, pronađena metalna pločica. I to još s natpisom koji je dešifrovan, a ima tako jaku poetsko-filozofsku poruku. Kakav je taj originalni artefakt koji pominju umetnici iz radionice ROD i ko ga je dešifrovao?

¹ <https://www.facebook.com/slovenska.srpska.mitologija.slavic.mythology/posts/568886276606701> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

² Ulaženje u detaljnu analizu razlike između termina „replika“ i „kopija“ izlazi iz okvira ovog rada, tim pre što opisani predmet ne predstavlja ni jedno ni drugo.

Vatinski pršljenak

Ako razmotrimo more pseudonaučne literature o „vinčanskom pismu“, videćemo da se zapravo radi o jednom nalazu koji nije vinčanski, niti je od metala, niti se radi o pločici. Reč je o minijaturnom pršljenku za vreteno³ izrađenom od keramike, koji je poznat još od početka prošlog veka. Pršljenak nije pronađen na arheološkim iskopavanjima, već je u vršački muzej stigao kao slučajan nalaz, a jedini podatak o njemu je da je pronađen na peskari u blizini lokaliteta Bela bara kod Vatina (Milleker 1905, 52, T. XXII/5a, b) (sl. 1). U arheološkoj literaturi se ne pominje često. Opisan je kao pršljenak „sa graviranim pismenima“ (Garašanin 1983, 509), koja se povezuju s tzv. kiparskim pismom. Iako je zbog malih dimenzija interpretiran i kao amulet,⁴ u arheološkoj literaturi se najčešće navodi kao pršljenak, mada bi zbog malih dimenzija bilo celishodnije smatrati ga perlicom. Na osnovu analogija s kiparskim kuglicama, koje su datovane u period između 1250. i 1075. g. pre nove ere. Bez obzira na odsustvo uslova nalaza, on je prepoznat kao važan za utvrđivanje hronologije vatinske kulture. Danas se, međutim, na osnovu radiokarbonskih datuma celokupna vatinska kultura smešta u raniji period, u prvu polovinu II milenijuma pre nove ere (Ljuština 2012).

U potrazi za „prevodom“

Iako se vatinski pršljenak bez ikakve sumnje smešta u srednje bronzano doba, on se u pseudonaučnoj literaturi sasvim lagodno povezuje s Vinčom, a razumevanje zamršene „argumentacije“ (ili, pre, njen nedostatak) kojom je to izvedeno zahteva ulaganje posebnih napora. S obzirom na to da predstavnici pseudonauke nisu ažurni u navođenju referenci i izvora, potraga za prvim pomenom „prevoda“ natpisa sa vatinskog pršljenka veoma je težak zadatak. Traganje za postupkom prevoda natpisa je, čini se, još teže, a verovatno i nemoguće. U zborniku istog naslova – „Život je ljubav“ (s podnaslovom da se radi o zborniku kritičkih radova na temu vinčanskog pisma, koji predstavlja dokument o cenzuri i falsifikovanju istorije) (2002), se na naslovnoj strani našao vatinski amulet zajedno sa ranoneolitskom Crvenokosom boginjom iz Donje Branjevine (upor. Tripković i Tripković 2018). U istoimenom poglavlju koje je napisano na čitave 3 strane, i naravno, bez ikakve bibliografije, saznajemo da je pršljenak – amulet koji pripada kasnijoj fazi vatinske grupe, a nađen je u Vatini⁵ jedan od najstarijih

³ Na osnovu crteža na T. LXXIV/2 (Garašanin 1983) u razmeri 1:1 predmet je po svoj prilici prečnika oko 25 mm i visine 20 mm.

⁴ To će, verovatno, imati značajnog uticaja na sve kasnije pseudonaučne interpretacije.

⁵ Upadljivo je da se u većini pseudonaučnih radova toponim Vatin pogrešno navodi kao Vatina, što je slučaj i sa mnogim drugim toponimima i ličnim imenima. Na ovakvo

iskaza koji ima filozofski, ali i zaštitno-magijski karakter, jer „u sebi sadrži spoznaju u kojoj se mora aktivno učestvovati“. I još važnije, da grafema, po tumačenju Radivoja Pešića znači „život je ljubav“ i pripada vinčanskom „pismenom iskazu“ (Mišić 2002, 222).

Iako je Radivoje Pešić naveden kao prevodilac natpisa, u njegovim radovima, međutim, o tome nema nikakvog traga. Vatinski pršljenak se, istina, često pominje. Iako i Pešić prihvata Garašaninovo datovanje na osnovu analogija s kiparskim nalazima, predstavlja ga kao dokaz o kontinuitetu vinčanskog pisma posle Vinče i Banjice, navodeći kako je rasprostranjena upotreba pisma dokaz da je ono služilo za komunikaciju(!), da je bilo sistematizovano i da jasnoća oblika i stila govori o uvežbanoj ruci pisara (Pešić 1995, 11). Vatinski pršljenak, dakle, predstavlja potvrdu o dugom trajanju vinčanske pismenosti, ali i više od toga. Pokušavajući da premosti veliki hronološki (ali ne i prostorni) hijatus između Vinče i Etruraca, zahvaljujući datovanju natpisa (koje odjednom ne predstavlja raspon od oko dva veka, već je jasno smešten u XI vek), vatinski nalaz je karika koja nedostaje, odnosno dokaz kako su „odvažni, komunikativni i kreativni“ Etrurci došli do pisma (Pešić 1995, 71). Ipak, o prevodu natpisa nema ni jedne jedine reči. Možda bi se on mogao naslutiti u jednom od sledećih Pešićevih razmišljanja:

„Rekonstrukcija istorije je veoma složen posao. Ali korigovanje istorije je i rizično i opasno. Međutim, svetu je neophodna prava istorija. Jedino ga ona može povesti na put međusobnog razumevanja i progressa. Jedino istina može sprečiti dalje nesporazume, otuđenja i krvoprolića. Jer život u zabludi rađa mržnju, a samo se iz istine rađa ljubav.⁶ Toj istini nas može povesti samo jezik, samo reč, koja je... bila i na početku!“ (Pešić 1995, 42).

„Stalne deobe sveta, nesporazumi, samoljublje, bekstvo od zakonitosti prirodnog razvoja u prividne blagodeti, svedočanstvo su jednog hoda ivicom provallije, svedočanstvo bekstva od istine ubeznađe jer je, između ostalog, u upotrebi otuđeni jezik, jezik mehaničke komunikacije, a u čoveku je potisnuto uzbudljivo osećanje ljubavi i radosti življenja u zajedništvu i razumevanju.⁷ Hoćemo li se prepustiti divljanju stihije koja vodi u neminovnu i konačnu katastrofu izloženu našem svakodnevnom pogledu na pocepanom nebu ili ćemo prihvatiti zračak nade na pragu trećeg milenijuma koji nam nudi suočavanje sa svojim naličjem u prethodnoj eri, sa svim porukama duhovnog iskustva? Preostaje nam istiniti jezik i čisto slovo, ta jedina uzvišena i sveta istina pred kojom se treba klanjati i s kojom je jedino moguće živeti i osmisliti svoj identitet.“ (Pešić 1995, 80; 2001, 20).

Bez obzira na odsustvo prevoda, njegovo postojanje je, čini se, prihvaćeno u pseudonaučnim krugovima više po principu usmene tradicije, i on se već pri-

nepoznavanje predmeta „istraživanja“ pseudonaučnika na više mesta ukazuje i R. Radić (2015, 2016).

⁶ Naglasila J. Vuković.

⁷ Naglasila J. Vuković.

hvata zdravo za gotovo – kao neupitna činjenica. Crteži pršljenka se, međutim, često preuzimaju, zajedno sa ostalim „uporednim tablicama“ R. Pešića, mada retko o njemu ima detaljnijih razmatranja. Ipak, navođenje da je „prevod“ izveo R. Pešić se s vremena na vreme pojavljuje (Tomić 2000, 167),⁸ i njegova poruka dobija mistično mesto nekog univerzalnog „koda“, koji postaje arhetipski. L. Mišić je otišla i korak dalje, pa uz još nekoliko zanimljivih opservacija, navodi i to da središnji znak na pršljenku, koji se sastoji od grafema E i I, ima i svoju brojevanu vrednost, koja iznosi 69 i predstavlja znak kosmičke ravnoteže, pa tako ceo „iskaz“ ima velik energentski i psihički naboj koji predstavlja samu pokretačku silu života i sadrži znanje koje „seže duboko u bit spoznaje o čoveku, trajanju, prostoru i vremenu“ (Mišić 2002, 223).

Čak i sam oblik predmeta raspaljuje maštu pseudonaučnika, dešifranata duboko filozofske poruke koju on šalje. S obzirom na to da se radi o pršljenku, predmetu koji je korišćen za pređenje vlakana, nije bilo teško i na tom nivou pripisati mu duboko, mistično i simboličko značenje, pa on postaje sinonim za životnu nit koju predu bogovi (Mišić 2002, 223) i veoma se lako povezuje sa savremenim običajima vezivanja končića oko ruke i njima sličnim, kako bi se dokazao kontinuitet od praistorije do danas. Iako se direktno ne odnosi na vatinški nalaz, trag ove argumentacije može se naći i u razmatranju „drevnosti Srba“, gde se tkanju i pređenju, kao i alatkama koje se u tim postupcima koriste pridaje znatan simbolički značaj, jer oni imaju „etičku i logičku težinu. U pogledu etike ono vrši upošljavanje ruku, koje pre ili kasnije usklađuju dušu u uravnotežen i ravnomeran tok, jednako kao što pokazuje i način na koji je moguće slagati i sačinjavati spletove pojmova“ (Petrović 1995, 59).

U bespućima interneta

Iako R. Pešić nije naveo tačan „prevod“ natpisa sa vatinskog pršljenka, čini se da su njegova ranije navedena razmišljanja uticala ne samo na to da se taj prevod fabrikuje (i preuzima kao neupitan) i njemu pripíše, već su dala krila različitim novim tumačenjima ne samo natpisa, već i čitavog vinčanskog odnosa prema svetu koji ga okružuje, dobijajući tako mesto neke uzvišene i duboko filozofski orijentisane civilizacije čije se razmišljanje uzdiglo visoko iznad ovog, materijalnog sveta i prešlo u duboko metafizičke sfere. Već je ranije ukazano na to u kolikoj je meri era interneta doprinela širenju različitih pogrešnih informacija i doprinela uzletu pseudonaučnih ideja i kreiranju novih „istina“, koje se preko različitih internet medija (društvenih mreža, blogova i drugih)

⁸ I na ovom mestu valja naglasiti nepoznavanje terminologije, pa se predmet navodi kao „pršljenac“.

plasiraju širokoj publici i shodno tome, bivaju široko prihvaćene (Vuković i Vujović 2014). Vinčansko pismo i uopšte vinčanska kultura tu imaju veoma važno mesto. Osim onoga što je već napisano u pseudonaučnoj literaturi, pa se bezbroj puta prepisuje na raznim stranicama,⁹ na internetu se mogu naći i savim sveže i dodatno nakićene „interpretacije“. Tako Goran Šarić piše da je vinčansko društvo, koje je živelo hiljadama godina bez sukoba, imalo svoj moto „Život je ljubav“ i da je živelo u skladu s prirodom, gde čovek nije bio oholi gospodar, već ju je koristio kao prijatelj, bez narušavanja ravnoteže, za razliku od današnjih ljudi, koji su opsednuti materijalnim i posedovanjem i uništavaju prirodu oko sebe.¹⁰ Nije neobično da se pominje i „vinčanska misao“, koja je omogućila čoveku da se izvuče iz bespomoćnosti i postane aktivan učesnik u tkanju niti stvarnosti.¹¹ Razni portali i blogovi, često izuzetno dobro dizajnirani, tako da neobaveštenom čitaocu odaju utisak da se radi o tekstovima stručnjaka, takođe ponavljaju slična domišljanja: Vinčanci su znali da je smisao života ljubav, da je vrhovno božanstvo ili Bog čista ljubav koja rađa novi život.¹² Miroljubivost Vinčanaca i njihova „misao“ nisu zaobišli ni razne portale namenjene ženskoj publici koji se bave lepotom, zdravljem i modom. Na početku jednog takvog teksta sa adekvatnim naslovom „Ko je prvi uveo modu u Evropu? Saznajte više o ženama drevne Vinče, mudrim praistorijskim vladarkama sa našeg tla“, vinčanski „moto“ odjednom je dobio i nastavak: „naši preci su zapisali: 'Život je ljubav, a ljubav je Bog'“.¹³ Na kraju, ne treba zaboraviti ni društvene mreže: na ovom mestu samo ćemo pomenuti Fejsbuk stranicu „Vinčanska kultura“,¹⁴ sa preko 6.000 pratilaca, koji često sa velikim odobravanjem komentarišu mnogobrojna pisanija njenog autora. On takođe često ističe već mnogo puta ponavljaju maksimu da je život ljubav i da treba razumeti „vinčanski kod“, ne zaboravljajući pritom da često „proziva“ arheologe koji, naravno u skladu sa teorijama zavere, kriju istinu o Vinči.

⁹ Na primer <http://www.belgradestories.com/stories/Vinca%20metropola%20naj-vece%20evropske%20drzave.htm> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

¹⁰ <http://www.dragas.biz/vinca-zlatna-kuca-covecanstva/> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

¹¹ <http://www.carsa.rs/izbor-zapadnjacka-kultura-smrti-ili-vincanska-kultura-ljubavi/> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018, naglasila J. Vuković). Šarić, istoričar i teolog iz Rijeke, u poslednje vreme je veoma aktivan ne samo na internet portalima, već i u medijima, dokazujući drevnost Srba. Čest je gost na kanalu Balkan Info, u emisijama „Na rubu znanosti“ HRT-a, učesnik različitih tribina, između ostalih i u Kulturnom centru Novog Sada.

¹² <http://lepenskivir.co.nf/neolit/vinca/> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

¹³ <http://www.onamagazin.com/ko-je-prvi-uveo-modu-u-evropu-saznajte-vise-o-zenama-drevne-vince-mudrim-praistorijskim-vladarkama-sa-naseg-tla/> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018). Sagovornica novinarka je Vesna Pešić.

¹⁴ <https://www.facebook.com/vincanskakultura/> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018)

Izmišljena baština u javnom prostoru

Domišljanja pseudonaučnika preko medija bez svake sumnje veoma brzo stižu do velikog broja poštovalaca, koji njihove ideje spremno prihvataju i šire dalje. Da se te interpretacije, međutim, završavaju na pojedinačnim slučajevima, to možda i ne bi trebalo da predstavlja veliki razlog za brigu. Međutim, ovako fabrikovana ideja veoma brzo pušta korene u javnosti, posebno od trenutka kada ideje o vinčanskom pismu postaju deo komercijalnih i širokopraćenih događaja. Tako je, na primer, izbor za Mis Srbije 2002. godine bio posvećen vinčanskom pismu (ovaj put organizatori pominju „natpis na kamenu“¹⁵), a srećna izabranica žirija se slikala sa ranije pomenutim zbornikom „Život je ljubav“¹⁶ pa je ta manifestacija iskorišćena da se ukaže na „zaveru poricanja“ vinčanskog pisma u srpskim naučnim krugovima.

Komercijalne i medijski praćene manifestacije svakako stižu do velikog broja ljudi, međutim još više zabrinjava prisustvo ovako izmišljenog nasleđa u drugim sferama. S obzirom na to da se u Srbiji kulturni turizam ističe kao jedan od najvećih potencijala za razvoj u ovom sektoru privrede,¹⁷ valja ispitati na koji način se ponuda vezana za baštinu Vinče predstavlja potencijalnim domaćim i stranim posetiocima. Dok se na sajtovima nekih agencija, u domenu zanimljivosti, sasvim oprezno pominje vinčansko pismo,¹⁸ turistička agencija Panacomp iz Novog Sada predstavlja široku ponudu putovanja po Srbiji, posebno ističući kulturnu baštinu i arheološka nalazišta. Na stranici posvećenoj Vinči, međutim, ponovo nailazimo na poznate redove. Tekst koji je sastavljen kao mešavina različitih tekstova o Vinči,¹⁹ „pozajmljenim“ od različitih autora iz nauke,²⁰ kao i pseudonauke predstavlja prilično konfuzan bučkuriš, koji, naravno u prvi plan ističe vinčansko pismo. Navodeći da su nalazi vinčanskog pisma nalaženi u grobnicama(!), te pozivajući se na nalaze iz Tartarije, kompilatori teksta, iako svesni da nedostaju podaci o vinčanskom jeziku, bez ikakve dileme ističu da su

¹⁵ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/10/05/srpski/R02100402.shtml> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

¹⁶ <http://www.nin.co.rs/2002-10/10/25362.html> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

¹⁷ Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period 2015–2025, <http://mtt.gov.rs/download/3/strategija.pdf>.

¹⁸ <http://www.ajmonegde.com/Vinca.html> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

¹⁹ <http://www.panacomp.net/arheolosko-nalaziste-vinca/> (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

²⁰ Prepoznaje se deo teksta D. Srejovića (Srejović 2001), bez navođenja referenci. Takođe, neovlašćeno korišćenje fotografija nalaza iz objavljenih publikacija (Nikolić 2008; Vuković 2015, kao i mnogih fotografija sa zvanične Facebook stranice o Vinči, koje su deo dokumentacije sa iskopavanja) bez navođenja izvora trebalo bi da podleže zakonima o intelektualnoj svojini.

Vinčanci znali da je smisao života ljubav, te da je vrhovno božanstvo ili Bog – čista ljubav.²¹ U engleskoj verziji teksta dobijamo i prevod na taj jezik – „love is sense of life“. Ni Turistička organizacija Srbije nije ostala imuna na predstavljanje Vinče kao kolevke evropske civilizacije koja je poznavala pismo. Na Sajmu turizma u Londonu 2012. godine predstavila je marketinšku kampanju pod naslovom „Kulturno blago Srbije“. U brošuri koja je pratila kampanju, kada se govori o Vinči, doduše nema pomena o maksimi iz naslova ovog rada, ali se zato čitalac obaveštava o tome da su stanovnici Vinče koristili linearno pismo, koje spada među najstarija pisma.²² Tako stižemo i do suvenira s početka ovog rada.

Izmišljanje baštine i zadatak arheologije

U pseudodonauci nije novina da se predmeti kasnijih, bronzanodopskih kultura izjednačavaju sa neolitskim: takav je i slučaj bronzanodopskog, takođe vatinskog diska/poklopca, koji je u pseudonauci često tumačen kao neosporni dokaz o najstarijem (srpskom) kalendaru (Palavestra i Milosavljević 2017, 836–838). I na primeru vatinskog pršljenka ponavlja se pseudonaučna akrobatika, pa predmet iz bronzanog doba pronađen u Vatinu postaje neolitski, vinčanski, i dokazuje kontinuitet od praistorije do danas. Još i više, pokazuje „slavnu prošlost“ koja je zanemarena i potrebno ju je ponovo otkriti. Štaviše, predmet koji je poslužio kao osnova (ili bar jedan od argumenata) za konstruisanje takvih ideja postepeno se gubi i nestaje, pa se „prevod“ natpisa kao moto pripisuje jednoj sasvim drugoj kulturi, koju od bronzanog doba deli otprilike isti vremenski period kao i onaj koji bronzano doba deli od modernog vremena. U raznim tumačenjima vinčanske „misli“ se, dalje, može prepoznati i jedna od osnovnih tendencija ur-fašizma – da je jedina istina odavno dostignuta, a mi jedino možemo da nastavimo da tumačimo njenu skrivenu poruku (Eco 1995).

Baština se često posmatra kao upotreba prošlosti kao kulturnog, ekonomskog i političkog resursa (Ashworth et al. 2007, 1–4), sa dva veoma važna cilja – konstrukcija identiteta i formiranje resursa za promociju i (komercijalnu) potrošnju na širem tržištu. Stoga se nasleđe interpretira i predstavlja (pa i konstruiše) u skladu sa zahtevima i potrebama današnjeg društva. Istovremeno, ukazano je i na to da je politika očuvanja nasleđa u mnogim zemljama usmerena da kroz izmišljanje tradicije, ali i ponovno „pisanje“ istorije pronađe sredstva za „samoodređivanje“, odnosno formiranje identiteta (AlSayyad 2001, 2, 8). U našoj sredini, bar kada je u pitanju primer „prevoda“ natpisa sa vatinskog pršljenka, pitanje nasleđa se dodatno usložnjava, jer se iz sfere pseudonauke, a posred-

²¹ Upor. prethodno navedene tekstove Gorana Šarića.

²² http://www.srbija.travel/upload/documents/brosure/the_cultural_treasures_of_serbia_srpski_1.izdanje_2012.pdf (poslednji put pristupljeno 11. 7. 2018).

stvom medija, ono i bukvalno izmišlja, jednako utičući, međutim, na ispunjavanje oba prethodno opisana cilja – konstrukciju identiteta, ali i formiranje resursa za komercijalnu eksploataciju, posebno u sferi turizma. Zapanjujuće je i gotovo neverovatno da u formiranju ponude kulturnog turizma nije angažovan nijedan arheolog, bar kao savetnik ili recenzent tekstova kojima se reklamira kulturna baština.²³ Oblast „javne arheologije“, odnosno polja arheologije koje se bavi međusobnim odnosom arheologije i javnosti s ciljem da ga stalno iznova poboljšava (Matsuda and Okamura 2011, 4) u našem društvu još uvek nije prepoznata ni među stručnjacima, ni među publikom. Arheološko istraživanje nije dovoljno da bi se u javnosti stekla prava slika ne samo o arheologiji, već i saznanjima koja iz istraživanja proizilaze: ključna je edukacija i širenje informacija. Jedino na taj način arheologija može da bude relevantna za savremeno društvo. Stoga profesionalni arheolozi i naučnici moraju da budu više prisutni u javnosti kako bi aktivno učestvovali u formiranju svesti o kulturnoj baštini.

Literatura

- AlSaiyyad, Nezar. 2001. "Global Norms and Urban Forms in the Age of Tourism: Manufacturing Heritage, Consuming Tradition". In *Consuming Tradition, Manufacturing Heritage. Global Norms and Urban Forms in the Age of Tourism*, ed. Nezar AlSaiyyad, 1–33. London: Routledge.
- Ashworth, G. J., Brian Graham and J. E. Tunbridge. 2007. *Pluralising Pasts. Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press.
- Eco, Umberto. 1995. „Ur-fascism“. *The New York Review of Books* (June 22nd, 1995). <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> (poslednji put pristupljeno 20. 7. 2018).
- Garašanin, Milutin. 1983. „Vatinska grupa“. U *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV. Bronzani doba*, ur. Alojz Benac, 504–519. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.
- Hobsbom, Erik. 2011. „Uvod: kako se tradicije izmišljaju“. U *Izmišljanje tradicije*, ur. Erik Hobsbom i Terens Rejndžer, 2–25. Beograd: Čigoja štampa.
- Ljuština, Marija. 2012. „Stratigrafija naselja i periodizacija vatinske kulture u Srbiji“. (Doktorska dis. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu).
- Matsuda, Akira and Katsyuki Okamura. 2011. "Introduction: New Perspectives in Global Public Archaeology". In *New Perspectives in Global Public Archaeology*, eds. Katsyuki Okamura and Akira Matsuda, 1–18. London: Springer.
- Milleker, Felix. 1905. *A Vattinai Óstelep*. Temesvár: Csánad-Egyházmegyeyi Könyvnyomda.
- Nikolić, Dubravka. (ur.) 2008. *Vinča – praistorijska metropola*. Beograd: Filozofski fakultet – Narodni muzej – Muzej grada Beograda – Galerija SANU.
- Palavestra, Aleksandar. 2010. Izmišljanje tradicije: „vinčansko pismo“. *Etnoantropološki problemi* 5(2): 239–258.

²³ Već je navedeno da su, umesto toga, prava na njihovu intelektualnu svojinu ugrožena.

- — —. 2017. All shades of grey: The case of „Vinča script“. *Arhaika* 5: 143–165.
- Palavestra, Aleksandar i Monika Milosavljević. 2017. Zloupotreba prirodnih nauka u (pseudo)arheologiji. *Etnoantropološki problemi* 12(3): 826–851.
- Radić, Radivoj. 2015. *Srbi pre Adama i posle njega*. Beograd: Evoluta.
- — —. 2016. *Klio se stidi*. Beograd: Evoluta.
- Srejović, Dragoslav. 2001. *Iskustva prošlosti*. Beograd: Ars libri.
- Tripković, Ana i Boban Tripković. 2018. Neolitsko nalazište i javnost: primer Donje Branjevine kod Odžaka. *Etnoantropološki problemi* 13(3): 651–675.
- Vuković, Jasna. 2015. Secondary Use, Reuse and Recycling of Ceramic Vessels: Evidence from Late Neolithic Vinča. *Arhaika* 3: 111–126.
- Vuković, Jasna i Miroslav Vujović. 2014. Od informacije do poruke: arheologija i mediji u Srbiji. *Etnoantropološki problemi* 9(3): 609–624.

Pseudonaučna literatura

- Mišić, Lidija. 2002. „Život je ljubav“. U *Život je ljubav – o vinčanskom pismu*, ur. Dragoljub Antić, 222–224. Beograd: Pešić i sinovi.
- Pešić, Radivoje. 1995. *Optužujem ćutanje. Zavera poricanja kako pomoći Evropi*. Beograd: Pešić i sinovi.
- — —. 2001. *Vinčansko pismo i drugi gramatološki ogledi*. Beograd: Pešić i sinovi.
- Petrović, Aleksandar M. 1995. *Kratka arheografija Srba. Srbi prema spisima starih povesnica*. Novi Sad: Slovenski institut.
- Tomić, Vida. 2000. „Jezik i identitet – suština arhetipskog koda“. U *Mitološki Zbornik 3, Treći redovni skup Centra za mitološke studije Srbije održan u Rači 27. aprila 2000. godine. Tema: Slovo i mit*, 139–168. ur. Miodrag Stojanović. Rača: Centar za mitološke studije Srbije.

Jasna Vuković
Department of Archaeology
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

“Life is Love”: The Vinča Script and the Invention of Heritage

The paper discusses the ways in which cultural heritage is invented and accepted by the public on the grounds of the spurious pseudo-scientific idea of the Vinča script, illustrated by one Bronze Age artefact. The miniature clay spindle whorl from Vatin bearing incised signs is abundantly mentioned in the pseudo-scientific literature as one example of the Vinča script whose message is deciphered: “life is love”, the “translation” attributed to Radivoje Pešić, although in his writings the method of translation is not mentioned at all. However, thanks to the media and especially via the Internet, the Bronze Age object becomes the Neolithic one, and his various (pseudo-scientific) interpretations reach the public space, creating the image of deeply spiritual and philosophically inclined

Vinča civilization. The greatest danger lies in the fact that the maxim “life is love” and the idea of the Vinča script in general are emphasized as a part of the cultural heritage and advertised, among other, in the sector of cultural tourism. Since heritage is seen as usage of the past as a cultural, economic and political resource, the issue of heritage is additionally complex in our environment, where it is literally invented. It is therefore extremely important for the professional archaeologists to devote more energy to the domain of public archaeology, sharing information, taking part in education, and influencing the awareness about cultural heritage in the public sphere.

Keywords: Vatin spindle whorl, Vinča script, heritage, pseudo-archaeology, public

« La vie est l'amour »: écriture de Vinča et invention du patrimoine

En s'appuyant sur l'exemple d'une trouvaille de l'âge du bronze, le présent travail discute de la manière dont l'héritage culturel est inventé sur la base d'une idée pseudo-scientifique contestable et accepté comme tel dans le public. Une fusaiole minuscule en céramique de Vatin avec des signes inscrits est souvent citée dans l'abondance de publications pseudo-archéologiques comme représentant de l'écriture de Vinča, portant le message déchiffré « la vie est l'amour », « traduction » attribuée à Radivoje Pešić, bien que la méthode de traduction ne soit pas mentionnée dans ses travaux. Pourtant, grâce aux médias et surtout par l'intermédiaire d'internet, un objet datant de l'âge du bronze devient néolithique et ses interprétations (pseudo-scientifiques) diverses gagnent l'espace public donnant l'impression que la civilisation de Vinča est profondément spirituelle et philosophiquement encline. Le danger particulier réside dans le fait qu'on souligne que la maxime « la vie est l'amour » et l'idée sur l'écriture de Vinča en général font partie de l'héritage culturel et qu'elles figurent dans les publicités, entre autres dans celles de l'offre du tourisme culturel. Étant donné que l'héritage est considéré comme l'utilisation du passé en tant qu'une ressource culturelle, économique et politique, la question du patrimoine se complexifie d'autant plus dans notre milieu puisqu'il est littéralement inventé. Pour cette raison, il est d'une importance capitale que les archéologues professionnels et les scientifiques se penchent encore plus vers le domaine d'archéologie publique pour influencer la formation de la conscience sur le patrimoine culturel par la diffusion de données, l'éducation et la participation active dans la sphère publique.

Mots-clés: fusaiole de Vatin, écriture de Vinča, patrimoine, pseudo-archéologie, public.

Primljeno / Received: 15. 7. 2018.

Prihvaćeno / Accepted: 21. 7. 2018.

Sl. 1. Vatinski pršljenak (Garašanin 1983, T. LXXIV/2)
Fig. 1. The Vatin spindle whorl (Garašanin 1983, T. LXXIV/2)